

Josip Osti

Pobožal sem belega psa

Moj spomin na prvo in edino potovanje v Duvno, v babičino rojstno mesto, na obisk k družini njenega brata, je podoben pri eni od naših selitev od močnega poletnega naliva spranemu akvarelu, ki so ga vedno znova, kot še dve stari, razpokani tihožitji v olju, podpisani z neberljivo gotico, obešali na steno v kuhinji. Na platnu mojega spomina in tudi na tem zdavnaj potemnelem in zbledelem akvarelu, na katerem je bila, vsaj za družinske člane, še vedno naslikana jadrnica s krmo, potopljeno v vodo, svinčeno sivo kakor nebo, h kateremu se je dvigoval njen kljun, je prevladovala sivina. Pozaba je prekrivala celoto kot močno vzvalovano morje in s težkimi deževnimi oblaki prekrito nebo ukleto ladjo, ustavljeno med njima v hipu, preden jo je prekril ali dvignil velik val, preden je potonila ali vzletela, priklicana s prav tako temnim dnom morja ali neba. Kar sem na tem potovanju z mamo videl in si zapomnil – takrat še nisem imel pet let – se je potopilo, tako kot že nerazpoznaven obris jadrnice z raztrganimi jadri, v megličast sfumato, ki je s časom postajal vse bolj neprosojna koprena, iz katere se kot grča na boku ladje, mornarski vozal na vrvi ali zglajen meden obroč okrog jambora pokaže samo kak jasen in izostren detajl.

*

Kadar je komu pripovedovala o tem potovanju in obisku svojih sorodnikov, je mama omenjala, kako sem padel z broda in kako sem ostal živ samo po zaslugi prisebnosti neke ženske, ki me je ulovila v naročje. Nisem se spominjal, da smo se prepeljali čez reko z brodom. Padca tudi ne. V spomin mi je uspelo priklicati samo modri tetovirani križec na roki ženske, po katerem sem vedel, da ona ni moja mama, ki me je objemala tako močno, kot da bi me hotela zadušiti. Res je, da sem v

sanjah pogosto čutil in videl, da padam, zbuja pa sem se preden sem treščil na trdna tla in se kot takrat dušil in s težavo prihajal do zraka.

*

Babičin brat, s šestimi otroki in ženo, s katero se je poročil po smrti njihove matere, ki je umrla pri zadnjem porodu, je živel na domačiji v Duvenskem polju. Precejšen del tega polja, sredi katerega je stal v travo zaraščen kamnit prestol, na katerem so kronali hrvaškega kralja Tomislava, je nekoč pripadal babičinemu očetu. Od njega so Čavari kupovali polje po delih in se tu naseljevali. Po vojni je največji kos vzela država. Ujcu, kot so klicali babičinega brata, katerega obraz se je razblinil in se ga ne spominjam več, je v tistem času, konec petdesetih let, ostalo še precejšnje imetje. Velika nadstropna hiša. V njenem spodnjem desnem delu velik prostor z dolgo težko hrastovo mizo; v njem je bil tudi globok vodnjak, od koder je še v najbolj vročih poletnih dneh prihajal prijeten hlad. V drugem, levem delu, je bila shramba za žito s pregrajami, v katerih so se vse do stropa dvigovali hribi koruze in pšenice. Z ujevimi otroki sem skakal in bredel po njih, kadar se nam je posrečilo izmakniti se pozornosti odraslih. Predvsem ostremu očesu njihove mačehe, ki se je od jutra do večera drla na otroke, med katerimi je bil najmlajši nekaj starejši od mene, in jim grozila, da jih bo pretepla, in še z drugimi kaznimi, kar je moja mamo, ki se je spominjala ujne, tako jezilo, da je vsake toliko pospravila najine stvari v kovčke in hotela oditi iz hiše. A se je s praga vselej vrnila, ko so se okrog nje zbrali ujevci otroci, jo vlekli za krilo in jo gledali s solznimi prosečimi očmi, ter spravila najine stvari iz kovčka spet v omaro.

Pred hišo je bila letna kuhinja z ognjiščem in krušno pečjo, v kateri so vsak dan spekli velik okrogel kruh. Sedeli smo v krogu, kot okrog ognja na travniku, in v pepelu pekli krompir. Iz kotla, ki je visel na verigi nad ognjiščem, je mama jemala kose mesa za strica, novo ujno in goste oziroma zanjo in zame ter jih otrokom polagala na krožnike. Mačeha jim je dajala samo vodo, v kateri se je kuhalo meso, in kose posušenega včerašnjega kruha. Otroci so meso sprejemali s strahom in hvaležnostjo. Vedeli so, tako kot ujna, ki mami od takrat, ko ji je pred ujcem zabrusila v obraz, da so ona in otroci na svojem in v svoji hiši, ni rekla ene same besede, da bo tudi najinega obiska enkrat konec. Da bo v hiši spet zavladal red, kakršen je bil pred najinim prihodom. Da bodo otroci morali vstajati pred svitom, odhajati spat s kokošmi. Da bodo morali ves dan nekaj delati, brez oddiha, pri tem pa hoditi po prstih in šepetati. Da bo naprej spet tako, kot bo rekla mačeha in bo vse pod njeno taktirko. V Duvnu in okolici so pripovedovali, da ujec, na daleč znan kot zelo strog in svojeglav, pleše, kakor igra ta ženska, ki jo je pripeljal ne ve se od kod, čeprav bi se z njim, visokim in postavnim, kljub tolikemu številu otrok in ne le zaradi imetja, poročila vsaka, celo največja lepotica.

Za letno kuhinjo, nad katero so se sklanjale krošnje orehov z dišečimi listi, se je raztezal dolg hlev z dvema vrstama pisanih molznih krav in ducatom

plemenitih, negovanih konj. Poleg hleva so se vrstili kurniki in svinjaki z velikimi ogradami, seniki in drvarnice ... Naokrog so se sprehajale race in gosi. Tekali zajci. Se sončile mačke. Pes je lajal in zategoval verigo ...

*

Ujec je imel med drugim tudi štiri močne vprežne, tovarne, tako imenovane pivovarske konje, ki so imeli barvo starega zlata. Ti konji so vsak večer, ob sončnem zahodu, sami odšli do oddaljenega napajališča. Tako kot so odšli, so se tudi vrnili, še preden se je zvečerilo, in odšli v hlev. Pogosto sem z ujčevim najmlajšim sinom Antejem, ki me je naučil, kako naj se vzpnem po konjskem repu ali, že opogumljen, sam stojim na širokem hrbtu katerega od njih, medtem ko so oni mirno in počasi šli po svoji stalni, že steptani poti, z višine ponosno pozdravljali znane in neznanе mimoidoče. Dolgo dlako iz repa enega od teh konj sem odnesel s seboj v Sarajevo, da bi po vrnitvi preveril, ali je žima violine, ki je ostala doma za maminim bratom Mladenom, med vojno je izgubil neznanu kam, resnično narejena iz dlak konjskega repa, kot mi je nekdo rekel, jaz pa sem takrat to verjel, kakor še marsikaj drugega.

*

Medtem ko smo bili s kravami na paši, smo pili toplo mleko iz njihovih nabreklih vimen. Se umivali z njim. Enkrat mi je curek brizgnil v oko in sem ves dan skrival pogled pred drugimi domačimi. Bilo me je strah, da bi kdo razkril, kaj delamo, ko nas nihče ne vidi. Po ves dan smo se valjali po travi, ki nas je preraščala in zakrivala. Žgečkali drug drugega, dokler se nismo polulali od smeha. Ničesar nismo skrivali. Drug drugemu smo kazali lulčka. Z lulanjem ugašali ogenj, na katerem smo pekli mlečnice. Antejeve sestre so počepnile, midva pa sva stoje. Antejev lulček je bil podoben toplemu in mehкому vimenu pisane, moj, nekaj manjši, pa vimenu bele krave, ki je imela le en rog.

*

Neko noč me je zbudilo škripanje koles voza, tihi moški glasovi in pridušen cvilež prašičev. Ko sem odprl oči, je bila gosta tema. Prst pred nosom se ni videl. Niti okno, kajti noč je bila temna in brez zvezd. Med šepetanjem neznanih sem razpoznal ujčev globoki, nerazumljivi glas. Sedel sem na posteljo in prisluhnil maminemu dihanju. Ko sem se prepričal, da trdno spi, sem tiho vstal in se bos, tipajoč naokrog, približal oknu. Skozi razmaknjene zavese, že vaju teme, sem pred hišo zagledal obrise voza, natovorjenega s senom, in sence ljudi, ki so nekaj vlekli iz sena in podajali ujcu, ta pa je tisto nosil v hišo, potem pa iz svinjaka v naročju prinašal enega za drugim prašičke in jim z roko utiševal cvilež. Dajal jih je sencam, ki so jih skrivali v seno na vozu. Sence neznanih so sedle na voz, konji so, kot na kakšen skrivnosten ukaz, krenili. Ujec je mahnil z roko in stal nepremičen na pragu, dokler voz ni izgubil v temi.

Ko je ujec naslednji dan po zajtrku zvijal cigareto in hvalil kot zlato rumen in kot smodnik suh novi tobak, ujna pa godrnjala, ker je spet dal najboljše prašičke, sem rešil uganko – k ujcu so ponoči prihajali hercegovski tihotapci tobaka. Šele pozneje sem izvedel, da je oblast v tistem času preganjala in kaznovala tako prodajalce kot kupce. Da je policija pogosto in nepričakovano prihajala v hiše in jih preiskovala ter odnašala s seboj vsako najdeno trohico tobaka, celo tisto, kar so pustili zase pridelovalci, ki so ga vzgojili in to skrivali, ker so morali zadrugi oddati vse do zadnjega listka. Bili pa so srečni, če se je vse končalo samo z odvzemom skritega tobaka, ne pa tudi z aretacijo in dolgim zaporom. Ko sva odhajala, je ujec mami, ki je takrat kadila kot Turek in prižigala eno cigareto za drugo, na skrivaj stisnil v roke *srajco*, kot se je imenovala navadna merica drobno narezanega dišečega tobaka, zbitega v kartonasto škatlo, v kakršnih so tedaj prodajali srajce.

*

V nedeljo popoldne, ko, kot običajno ob nedeljah na vasi, niso delali, oblekli pa so čisto in praznjo obleko, sta šla ujec in ujna v cerkev. Ko je že začelo pripekati, je mama ujevem otrokom in meni razprostrla volneno odejo v senci jablane na dvorišču. Sedla je med nas in nam pripovedovala. Ker so prvič slišali njene zgodbe, v katerih ni bilo mogoče ločiti resnice od izmišljije, so jo Andjica, Stanislava, Ivana, Matilda, Magdalena in Ante poslušali odprtih ust in široko odprtih oči.

Tedaj se je od nekod pojavil velik kuštrav bel pes. S spodvitim repom je tekal sem in tja po dvorišču, ki se je takoj izpraznilo. Kokoši, race, gosi, purani so se razbežali ... Mačke poskrile. Kot da se je v zemljo udrl, je izginil tudi ujevem nemški ovčar, ki ni dovolil nikomur, da bi se približal hiši. Lajal je tudi takrat, ko je veter prinesel glas ali vonj kakšnega neznanca, ki je šel po poti daleč od hiše. In je grozeče režal, kazal ostre zobe in se hotel odtrgati z debele verige, kadar je kdo prišel na dvorišče. Samo stric se mu je smel približati in otroci, ki so z njim lahko delali, kar so hoteli. Ga vlekli za ušesa, celo jahali.

Pritekel sem k belemu psu in ga pobožal, kot sem, še nevedoč za strah, božal vsakega psa, tudi če sem ga videl prvič. Oči je imel krvave, iz gobca, obrobljenega z rozasto peno, se je cedila motna slina. Preden mi ga je uspelo drugič pobožati, je odšel v smeri, od koder je bil prišel. Kričal sem za njim: "Kuža! Pridi kuža!" Sploh se ni ozrl. Ko je izginil v visoki travi, ki je za njim kratek čas nihala, kot da jo niha blagi piš vetra, sem se vrnil pod jablano, kjer je mama že pripovedovala prej začeto zgodbo, in otroci, zbrani okrog nje, so spet zijali vanjo kot v čudež in se sploh niso zmenili zame.

Drugi dan je šla mimo hiše skupina lovcev in oboroženih vaščanovo iz sosednjih vasi. Vprašali so strica, ali je kdo izmed nas videl velikega belega steklega psa, ki ga lovijo že tretji dan, da bi ga ustrelili in rešili strahu sosednjo vas, kjer je ogrizel vse po vrsti. Poklal je veliko kokoši, ugriznil mlinarjevo hčerko, ki od takrat leži v nezavesti, pregriznil goltanec gozdarjevemu lovskemu

psu, ko so začeli gonjo proti njemu. Stric je poklical mojo mamo in jo vprašal: ali je videla velikega belega steklega psa. Ne da bi spregovorila eno samo besedo, se je sesedla na tla. Dolgo je trajalo, da so jo spravili k zavesti. Večkrat so jo polili z mrzlo vodo. Ji odpeli bluzo. Ji pod nos podržali stekleničko s parfumom. Na čelo položili cunjjo, namočeno v kis iz divjih jabolk. V usta dali z baldrijanom namočeno kocko sladkorja ... Preden je popolnoma prišla k zavesti, je pogledala vse zbrane okrog sebe, in ko me je zagledala, me je močno stisnila k sebi. Skupina oboroženih ljudi je že hitela v smeri, v katero jim je najstarejša ujčeva hčerka kazala z roko. Tisti dan smo slišali nekaj strellov, kot da bi grmelo v daljavi, čeprav je bilo nebo jasno in brez enega samega oblaka. Naslednjega dne so isti ljudje spet šli mimo hiše, z narobe obrnjenimi puškami na hrbtu in na stran pomaknjenimi klobuki, objeti, s steklenicami v rokah, iz katerih so vsakih nekaj korakov spili dolg požirek, in drug drugemu nazdravljali. Med hojo so se zibali in opotekali, razgrajali in se glasno hvalili, kako so prišli do živega steklemu psu. Da se je motil, če je mislil, da jim bo pobegnul. Da so ga preluknjali kot rešeto. Da gredo zdaj prebivalci sosednje vasi in vseh vasi naokrog lahko mirno iz svojih hiš. Da se njim in njihovim otrokom ne more nič več zgoditi ... Stric jim je v že izpraznjene steklenice natočil svoje domače žganje, ki so ga vsi po vrsti poskusili in ko so že odhajali, na ves glas hvalili. Mama me ni spustila iz rok, tudi ko jih ni bilo več opaziti za gostim nasadom sliv. Stiskala me je k sebi, in čeprav nikoli ni molila Boga, šepetala nekaj podobnega molitvi. Ni slišala, kako Andjica ponavlja: "Pepi je pobožal steklega psa! Pepi je pobožal steklega psa!" Ujec, ujna in oboroženi ljudje se niso zmenili zanjo, pa tudi ko bi se, ne bi vedeli, o čem govori.

*

Hiša babičinega sorodnika Paška, v primerjavi z ujčevo koliba, je bila bližje mestu. Pri njem sva se z mamo ustavila vsakič, ko sva šla v Duvno. Paško je bil od takrat, ko so žandarji v veliki akciji presekali tobačno pot in so ga najprej pretepli, šele potem pa vprašali, kako mu je ime, že četrto stoletja nepremičen. Ves ta čas je preležal v postelji. Ni mogel premakniti ne rok ne nog, niti povedati ene same besede. Od takrat, ko so njegovo ženo našli utopljeno v vodnjaku, je zanj skrbela in mu stregla hčerka edinka, prelepa Marija; prebrala je vsako njegovo željo, ki jo je izrazil z mimiko vedno nasmejanega blagega obraza. Njegovega obraza ni iznakazil znani krč kot pri drugih nepremičnih. Paško je prenašal svojo muko z lahkoto. Govoril je, kot je babica drugim in meni pripovedovala, preden se je nesreča zgodila in preden je umrla njegova hudobna žena – tako je babica pripovedovala drugim in meni – da se moraš na bolezen, tako kot na ženo, navaditi. In ni samo govoril, tudi živel je v soglasju s temi besedami. Kdaj pa kdaj mu je žalost zasenčila obraz in solza orosila oko, ko je videl hčerko, ki je izžarevala lepoto in pokala od jedrosti, pred svojimi očmi stopati čez prag, ki loči zrelo dekle od stare device. Toda Marijina vedrina je te sence hitro odgnala. Zanj in vse okrog njega je namreč delala brez

najmanjšega znaka žrtvovanja in žalovanja, da ji mladost mineva v skrbi za nepremičnega očeta. Kuhala mu je, ga hranila, pitala, pravzaprav. Mu pomagala lulat in kakat. Prala poscano in posrano. Ga vsak dan brisala z vlažno cunjjo ali vato, namočeno v alkohol. Kljub revščini vzdrževala hišo. Ves dan je čistila. S tal bi lahko jedel. Urejala vrt. Pasla ovce. Molzla in delala sir, ki ga je Paško imel rajši od česarkoli drugega. Tudi meni je, ko sva se pri njih ustavljala, dajala lonček gostega ovčjega mleka, ki je širil močan in težek vonj. Paška z bistrimi, toplimi očmi sem imel rajši kot strica. Zdelo se mi je, da svoje prikovanosti na posteljo ne jemlje kot veliko nesrečo. Zame je bil podoben človeku, ki se mu nič slabega ni zgodilo in ki se je brez razloga, iz lastne volje odločil, da se uleže v posteljo in ne vstane iz nje vse do konca življenja. Marijo z bujnimi prsmi, velikimi belimi zobmi in gostimi dolgimi črnimi lasmi, ki je največkrat sedela ob postelji in v svoji roki držala očetovo lepo, negovano dolgoprsto roko, ki kot da bi pripadala nekomu drugemu, ne pa človeku s kot polna luna okroglim obrazom, pa sem imel še raje. Kadar je kdo pozneje omenil Duvno, se mi je najprej pred očmi pojavila ona. Čeprav sem marsikaj pozabil, sem si zapomnil vsako črto njenega obraza in vsako oblino njenega telesa. Kadarkoli se mi je prikazala v sanjah ali v budnosti, ji je sledil okus in vonj ovčjega mleka in se mi je zdelo, da ga vedno znova pijem. Obtočeni emajlirani lonček, v katerega mi je vsakič do vrha nalila mleka, kot da ni imel dna.

*

Ko sva se z mamó vračala iz Duvna, je avtobusu, prepolnem kmetič in kmetov, ki so na semanji dan šli v Mostar, zmanjkalo bencina. Ustavil se je sredi neskončne goličave in tam stal pol dneva, vse dokler ni prišel nek razmajan tovornjak in sta šoferja pretočila malo bencina, le toliko, da smo lahko prišli do najbližjega kraja. Pripeko, v kateri je trepetala kamnita pokrajina, je zamenjala neznosna sopara. V razbeljeni pločevini avtobusa je bilo kot v pečici. Pot na obrazih je tekla v potokih. Odleglo nam je, ko so se v nekaj minutah nakopičili oblaki in kanile prve redke debele kaplje dežja. Prijetno so bobnele po strehi avtobusa, ki je stal sredi ceste kot kakšna velikanska crknjena žival.

Pritisnil sem obraz ob okensko šipo in gledal v daljavi čredo ovac in pastirja, ki si je na glavo poveznil kapuco dežnega plašča. Zagledal sem volka, ki se je bližal čredi, okrog katere sta krožila ovčarska psa. Obšel jo je v velikem loku in se bližal avtobusu. Bil je zelen, kot da bi bil preraščen z mahom. Ko je bil že blizu avtobusa, je nekaj potnikov, ki so šli lulat za prvi pritlikavi grm – zdelo se jim je, da bo ta skrnil njihovo goloto in tako imenovano sramoto – priteklo noter, voznik pa je zaprl vrata. Volk se je počasi približal, se vzel in se s široko razprtimi čeljustmi, iz katerih je visel dolg jezik, zagledal v notranjost avtobusa. Sopeč in s svojim dihom roseč šipo pred sabo je mirno zijal s steklenimi očmi.

V avtobusu je nastal preplah. Razpihovale so ga kokoši, ki so vse glasneje kokodakale, frčale iz košar in se razletele po avtobusu. Eni so skušali uloviti

svojo, drugi katerokoli že pobeglo putko, ki jim je prva prišla na doseg rok. Še bolj prestrašene so se kokoši branile, bežale, tolkle s krili ob šipe in strop, se zavlekle pod sedeže, med škatle, košare, vreče ... Otroci so kričali. Mame, ki so jih skušale pomiriti, so kričale še glasneje. Nanje so se drli moški, ki so z glasnostjo skušali prikriti lastni strah.

Težko je povedati, kako dolgo je volk stal tako in nas gledal. Nas, ki se nam je čas ustavil. Spustil se je tako, kot se je vzpel. Obrnil se je in odšel, tako kot je prišel. Po isti poti. Spet je obšel čredo ovac, ovčarska psa in pastirja, ki je, po kratkem nalivu, snel kapuco z glave.

Potem je v avtobusu zavladata grobna tišina. Kot da je bil odhod volka večje presenečenje kot njegov prihod. Vsi, razen majhne debelušne ženice, so prišli do svojih kokoši, ki so jih, tako kot mama mene, držali v naročju ali spet tlačili v košare, kjer so tiho kokodakale. Hruškasta, debelorita ženica se ni mogla premikati po prenatrpanem prehodu med sedeži niti se skloniti in pokukati, kam se je skrila njena pikasta kokoš, od katere ni bilo ne glasu ne sledu. Po vsem sodeč njen mož, moški, ki je sedel ob njej in si ves čas gladil brke in ni niti s prstom mignil, kaj šele, da bi dvignil rit, ki je bila prilepljena na sedež, in sam poiskal kokoš, je dejal: "Ko sva šla od doma, sem ti lepo rekel, Kata, pazi na svojo reč." Molč je naredil, da je bilo slišati njegove besede glasneje, kot je želel, in vsi v avtobusu so se zasmejali.

S tem je bil led prebit. Vsi so se dolgo smejali in vse bolj razuzdano namigovali na nesramnosti in se hihitali, dokler se ni zaslišal hrup tovornjaka; izza ovinka se je pojavil iz oblaka prahu, ki je kot nenasitna spužva vpil debele dežne kaplje ali pa so te morda izparele, še preden so padle na razbeljena tla.

Voznik avtobusa se je razkrečil sredi ceste in mahal z rokami. Dajal je znake vozniku tovornjaka, naj ustavi. Ker ni imel druge izbire, je ta res ustavil. Zaradi avtobusa, ki je stal počez, ni mogel naprej. Iz kabine je skočil plečat voznik, po videzu in opravi je bil kot brat dvojček našega voznika. Rdečo gumijasto cev sta vtaknila v rezervoar tovornjaka in drug za drugim močno vlekla zrak iz nje. Najprej je dal voznik tovornjaka drug konec cevi v usta, večkrat močno vdihnil in spustil cev v pločevinast kanister. Medtem ko je hrkal in pljuval naokrog, je iz cevi kanilo le nekaj kapelj. Potem je enako naredil voznik avtobusa. Vsesaval je, dokler mu niso nabreknile debele žile na pordelem obrazu in se mu je zaletel bencin, ki je naenkrat začel močno teči. Čeprav se je pri tem, s svojimi očmi sem videl, dobro napil, ni niti enkrat pljunil. Ko se je kanister napolnil, ga je pretočil v rezervoar avtobusa, zahvalil se je drugemu vozniku kot lastnemu odsevu v zrcalu in mu dal eno od dveh cigaret, ki ju je spretno zamotal in zalepil z vlažnim jezikom. Potem sta oba vžgala motorja in hkrati krenila, šla drug mimo drugega po ozki cesti skoraj se dotikajoč in pritiskala na hupo, dokler tovornjaka in avtobusa niso skrili oblaki prahu.

Voznik je prižgal cigareto in zdelo se mi je, da bo iz njegovih ust vsak trenutek hušknil velik ogenj. Tudi drugi so se lotili tihotapskega tobaka in zvijanja cigaret. Modrikast dim se je ovijal okrog obrazov potnikov in jih

spreminjal. Kmalu se v avtobusu od dima ni nič videlo. Gosti prah je prekril vse, kar sem videl, lica pritiskajoč ob šipo. Valovito kameno morje, obdano z redkim nizkim rastlinjem, vijugavo kačo ceste, vse manjšo čredo ovac, še komaj vidnega pastirja in še nevidnejšega volka.

Sivina tobačnega dima in cestnega prahu, pred katerima sem utonil v spanec, je za vedno skrila tudi del spomina na moje prvo in zadnje potovanje v Duvno. Čakajoč, ali in kdaj bo mama omedlela po našem srečanju iz oči v oči z zelenim volkom, od katerega naju je ločila samo šipa, kot je omedlela naslednji dan, potem ko sem pred ujčevo hišo pobožal steklega belega psa, nisem bil več prepričan, kaj je moj lastni spomin na to potovanje in Duvno, kaj pa moja predstava o tem, na kar je vplivalo tudi tisto, kar mi je babica pripovedovala o svojem rojstnem kraju in svoji družini.